

<https://helda.helsinki.fi>

Kenen hinta, minkä hinta ja kuka maksaa? : Marginaalisia mietteitä kääntämisestä

Hartama-Heinonen, Ritva

2020-03-04

Hartama-Heinonen , R 2020 , ' Kenen hinta, minkä hinta ja kuka maksaa? Marginaalisia mietteitä kääntämisestä ' , Acta Translatologica Helsingiensia , Vuosikerta. 4: Marginalia , Sivut 149-165 . < <http://hdl.handle.net/10138/312804> >

<http://hdl.handle.net/10138/324027>

---

unspecified
publishedVersion

Downloaded from Helda, University of Helsinki institutional repository.

This is an electronic reprint of the original article.

This reprint may differ from the original in pagination and typographic detail.

Please cite the original version.

Kenen hinta, minkä hinta ja kuka maksaa?

Marginaalisia mietteitä kääntämisestä

Ritva Hartama-Heinonen
Helsingin yliopisto
Suomalais-ugrilainen ja pohjoismainen osasto

Abstract (Marginal thoughts on translating and its price): Translating, translations, and translation research might be surprisingly paradoxical and thereby, thought-provoking. Whereas the representatives of translation practice, translators, are expected to create some similarity and to demonstrate some amount of fidelity, accuracy, and loyalty (reflected in the relation between the source text and the target text), the representatives of translation theory, researchers and scholars, are, in their search of new knowledge, expected to create difference, diversity, and novelty (as to the relation between their new proposals and findings and the old ones). In practice, the outcome can be quite the opposite: where we expect to find similarity, we find diversity and vice versa. As is argued in this article, this paradoxicality can also be found in many translation-related issues, which, in the present article, are represented by dichotomies, negations, juxtapositions, and comparisons, but also by continua. These phenomena are discussed from a variety of lines of approaches, with the language situation of Finland as the common denominator: what is the price of translating when texts are translated and then again, when they are not translated; who pays and on which basis and who the ultimate payer is; and what is actually achieved. Here the role of humanistic grounds and values as well as human rights, definitely no issues of marginality, is accentuated.

1 JOHDANTO

Kääntäminen, käännökset ja käännöstutkimus voivat yllättää paradoksisuudellaan. Kääntämisen käytännön edustajien, kääntäjien, odotetaan tuotoksissaan heijastavan jonkinasteista *samankaltaisuutta*, vieläpä ehkä *samuutta* (vaikka *ekvivalenssi*-termiä tuskin uskaltaa enää käyttää) ja heidän työnsä ilmentävän paitsi tarkkuutta ja uskollisuutta, myös lojaalisuutta. Tässä pyrkimyksessä onnistumisen astetta voidaan tarvittaessa todentaa lähde- ja kohdetekstin välisistä suhteista. Kääntämisen teorian edustajien, kuten kaikkien tutkijoiden, odotetaan uutta tietoa etsiessään taas tuottavan koko ajan ennennäkemätöntä ja moninaista, lyhyesti sanoen erilaista. *Erilaisuus* ja *ennen esittämättömyys* sekä niiden aste ovat puolestaan todennettavissa uusien tutkimustulosten ja aiemman tutkimustiedon suhteesta. Käytännössä näiden kahden ammattiryhmän työn tulokset ja saavutukset voivat kuitenkin osoittautua odotuksenvastaisiksi: sieltä missä oletusarvona on samankaltaisuus, saattaakin löytyä erilaisuutta, ja päinvastoin, esimerkiksi niin, että käännökset ovat tekijöittensä irtiottoja ja äärimmäisen vapaita, ja tutkijat taas ovat käyneet keksimään pyörää uudelleen.

Ritva Hartama-Heinonen & Pirjo Kukkonen (eds.)

Marginalia

Acta Translatologica Helsingiensia (ATH) Vol 4, 149–165. 2020.
Helsinki: University of Helsinki, Nordica, Swedish Translation Studies.

Artikkelissani lähtökohtana on edellä mainittu paradoksisuus, joka tuntuu heijastavan jotakin meille luonnostaan ominaista tapaa hahmottaa ympäröivää maailmaa. Tavoitteena on tarkastella niin teoreettisesti ja kääntämisen filosofiaan liittyvästi kuin myös empiirisesti ja yhteen aineistoon perustuvasti sitä, millaiseksi kantavaksi voimaksi tai läpitunkevaksi ilmiöksi paradoksisuus voi osoittautua, kun *vastakohtaisuuden ja yllätyksellisyyden ilmentymiä* etsitään ensin kääntämisen teoriasta, sitten kääntämisen käytännöstä ja käännösmaailman todellisuudesta. Jälkimmäisen osalta tarkastelun kohteena on erityisesti havaintojen yhteys kääntämisen hintaan. Artikkelini on osaltaan jatkoa yhteisartikkelille (Hartama-Heinonen & Kivilehto 2018), jossa kohteena on käännöstutkimuksessa ja kääntämisen opettamisessa havaittava moninaisuuden (*pluraalisuuden*) ja ei-moninaisuuden (*singulaarisuuden*) ristiveto. Kosketuspinnan tarjoaa tässäkin tapauksessa kahtalaisen ja vastakohtaisen sekä odottamattoman ihmettely, mutta tällä kertaa ei kääntämisen tutkimisen ja opettamisen piirteinä, vaan ensisijaisesti käytännön ilmenemänä tiettyssä kontekstissa.

Aloitan esittelemällä ensin luvussa 2 muutaman käännösteoreettisen vastakohtaisuuden muodon ja luon näin taustaksi kuvaa ilmiön olemuksesta ja siitä, miten paradoksisuus voi ilmetä. Luvussa 3 laajennan tarkastelun humanistisiin hyveisiin, joka on toinen taustalla oleva ilmiö ja motiivi eikä mitään marginaalista; samalla alan pohtia yhtä erityistä paradoksia: *kääntämisen hinnan* mahdollisia tulkintoja.¹ Koska edustan kieliparia ruotsi ja suomi ja koulutan ruotsin ja muiden pohjoismaisten kielten kääntäjiä ensisijaisesti kaksikielisen Suomen tarpeisiin, näkökulmani on Suomea ja sen kansalliskieliä ja kielipolitiikkaa korostava.² Luvussa 4 kohteena on ”todellisuus” eli kääntämisen ja käännösten maailma ja yksi sen paradokseista: se, missä määrin arvot muuttuvat teoiksi, kun kääntämisen käytäntöä tarkastellaan kielilainsäädännön toteutumisen kannalta. Artikkelini päätösluku 5 kokoaa tarkastelun keskeiset näkökulmat.

2 KÄÄNNÖSTUTKIMUKSEN PARADOKSEJA

Paradoksien rakennuskiviä ja mekanismeja ovat muun muassa negatioilla ja vastakohdilla tuotetut, usein mustavalkoiset vastakkainasettelut, kuten edellä mainittu kaksikko *kääntämisen käytäntö* ja *kääntämisen teoria*. Siinä teoria ja käytäntö rinnastetaan, mutta samalla ne esitetään vastakkaisina, vaikka vertailussa sen sijaan pitäisi korostua rakentava vuorovaikutus eli dialogi tai symbioo-

¹ Artikkelini perustuu kahteen esitelmään, joista toisen pidin vuonna 2017 Liettuassa semiotiikan 13. maailmankongressissa ja toisen vuonna 2018 Turussa XVI Kääntämisen ja tulkauksen tutkimuksen symposiumissa, jonka teemana oli Kääntämisen hinta.

² Tuore katsaus Suomen kielioloihin on Karlsson 2018. Kielipolitiikan ajankohtaisuudesta ja uudesta noususta kertoo se, että nykyiseen hallitusohjelmaan on kirjattu kielipoliittisen ohjelman ja kansalliskielistrategian laatiminen (ks. https://www.kotus.fi/nyt/uutistekstit/kotuksen_uutiset/kotuksen_uutiset_2019/hallitusohjelmassa_kieliasiaa.30319.news [luettu 26.7. 2019]).

si. Jos tarkasteltavana on kuitenkin juuri *kääntämisen* teoria ja käytäntö, huomataan, että käytäntö ei edellytä teoriaa tai sen tuntemista, mutta teoriaa taas rakennetaan käytännöstä ja sen tuntemuksesta ja usein myös käytäntöä varten. Ilmiöinä ne voivat siis olla todella vastakkaisia, mutta myös vähemmän vastakkaisia ja rajoiltaan liukuvia, mutta tuskin mitenkään yhtä aikaa molempia, joten paradoksisuus säilyy, vaikkakin eri tasolla.

Paradokseilla (kuten *intra-* ja *inter-*erottelulla, ks. tarkemmin Hartama-Heinonen 2018) on tutkimusalallamme oma elähdyttävä ja ajatuksia herättävä voimansa. Tätä voi havainnollistaa muutamalla esimerkillä, joita ei tule tulkita totuuksien tarkasteluksi, vaan näkökulmien herättämiksi vastahuomioiksi ja vastakysymyksiksi. George Steiner ([1975] 1992: 283) totesi vuosikymmeniä sitten hieman provosoivasti, että kääntämisestä on jo ehditty sanoa kaikki se, mikä on uutta ja perusluonteista. Käännöstutkijat kuitenkin uhmaavat tätä näkemystä jatkamalla tutkimista. Yhdessä katsannossa he siis kyseenalaistavat jatkuvasti Steinerin väitteen ja osoittavat sen vääräksi, toisessa taas todistavat sen paikkansapitävyydestä, koska eivät voi luoda mitään todella uutta ja täysin erilaista, kun uuden tutkimuksen pitää uutuudessaankin nojata aiempaan ja tuoda siihen lisänsä (näin uudet tekstilajit, kuten verkkotekstit, eivät ole muuta kuin tekstilajeja, joiden kanssa niillä on yhteisiä nimittäjiä ja joiden kääntämiseen niillä on yhtymäkohtia). Niitä jotka haluavat tutkimuksellaan kasvattaa kääntämiseen liittyvää *yksityiskohtaista* tietoutta ja nyansoida sitä edelleen, Maria Tymoczko (2006: 15) neuvoa odotuksenvastaisesti rakentamaan *yleisiä* tarkastelutapoja. Mitä laajempi ja yleisempi teoria meillä on tavoitteena ja vaikka sellaisen tuottaminen saattaisikin olla mahdotonta, siihen kannattaa pyrkiä, sillä mitä laajempi sovellettavuus teorialla on, sitä enemmän ja sitä syvällisemmin opimme Tymoczkon mukaan meitä kiinnostavasta yksittäisestä ilmiöstä tai tulemme ainakin tietoisiksi eroavuuksista. Yleistä etsimällä ja tarkastelemalla (mitä ei tule sekoittaa yksittäisestä nousevien havaintojen yleistämiseen) havainnollistuuakin erityinen.³ Voi kuitenkin esittää jatkokysymyksen: kannattaako käydä tavoittelemaan mitään yleistä käännösteoriaa? Ainakin Yvonne Lindqvistin (2005: 14) mukaan tuollainen teoria on joka tapauksessa utopiaa (ja yritys ilmeisesti tuhoon tuomittu), sillä alue on liian mutkikas ja laaja yhteen teoriaan koottavaksi. Teoreettisilla näkökulmilla on joka tapauksessa oma vähälukuinen kannattajajoukkonsa, vaikka mitään teoreettis-filosofista käännettä on turha odottaa empiriaa arvostavalla ja siten myös empiiristä otetta odottavalla tieteenalalla – ehkä aikamme tai alamme paradokseja.

Käännöstutkimuksen historiaan tutustuneet muistanevat paradoksisista tarkastelutavoista erityisesti Theodore Savoryn luettelon käännöksille eri aikoina

---

³ Yleistä teoriaa edustakoon semiokäännösteoria ja sen peruspostulaatti, että kääntäminen on semioosia eli merkkitoimintaa ja merkkitulkintaa. Tähän väitteeseen ei ole päädytty tutkimalla kääntämisen yksityistapauksia, kuten suomentamista prosessina tai suomennoksia tuon prosessin tuloksina, vaan on lähdetty liikkeelle mekanismien samankaltaisuudesta eli siitä, miten semioosisissa, kuten myös kääntämisessä, merkistä syntyy toinen merkki.

ja eri tilanteissa asetetuista 12 vaatimuksesta (Savory 1969: 50; suomeksi teoksessa Reiss & Vermeer 1986: 25). Ne muodostavat käännösten ominaisuuksina kuusi paradoksiparia [joita voi kommentoida nykynäkökulmasta tai nykytermein]:

- käännöksestä on välityttävä joko lähdetekstin sanojen vastineet tai lähdetekstin ajatukset [vrt. kohdekielen ja -kulttuurin sekä kohderyhmän huomioiminen]
- käännös on kuin alkutekstinsä tai käännöksen on tunnettava käännetyltä [vrt. kotouttaminen ja vieraannuttaminen käännöstekniikkoina]
- käännöksestä välittyy joko lähdetekstin tyyli tai kääntäjän tyyli [vrt. kääntäjän kahdensuuntainen lojaalisuus tai kääntäjän äänen kuuluminen]
- käännöksestä välittyy joko lähdetekstin kirjoittamisajankohta tai käännösajankohta [vrt. historisointi ja modernisointi käännöstekniikkoina sekä uudelleenkääntäminen]
- käännöksessä saa tai ei saa olla lisäyksiä tai poistoja [vrt. funktionalistiset käännösperiaatteet tai *transcreation*]
- runo käännetään joko proosamuotoon tai runomuotoon.

Savoryn listaukseen voi lisätä esimerkiksi seuraavanlaisia ajankuvia ja siten valaista sekä vastakohta-ajattelun perusluonteisuutta että sen elinvoimaisuutta:

- käännös on toimivuudella mitattuna tarkoitukseensa sopiva (*fit-for-purpose*), mutta laadulla mitattuna ehkä joko priimaa tai sekundaa (tai jotain niiden väliltä) ja silti kulloisenkin tilaajan laatutarpeita vastaavaa, *riittävää laatua*, jolloin sitä voi kuvata myös ilmauksilla hyvä tai riittävän hyvä (*good enough*)
- käännös on asiantuntijan tai maallikon tekemä
- käännös vaatii tekijäkseen aina ihmisen tai kääntäminen kuuluu jo koneille (todellisuudessa kylläkin yhä enenevässä määrin ihmisen luoman koneen/ohjelman ja ihmiskääntäjän yhdistelmälle)⁴.

Niin valaisevia kuin osin kärjistävät luokittelut saattavatkin olla, niiden hyödyllisyyden voi kyseenalaistaa.⁵ Esimerkiksi Mary Snell-Hornby (1988: 36, 131) katsoi jo 1980-luvulla, että tutkimusalamme kehitystä estävät muun muassa binaariset erottelut.⁶ Silti vielä nykyäänkin käännöstiede tai ainakin sen historia

---

⁴ Vaihtoehtoihin kuuluu itse asiassa tämän kolmannen mahdollisuuden variaatio eli kolmikko toimeksiantaja ja hänen jostain hankkimansa konekäännös, jota jälkieditoimaan tarvitaan sitten ihmiskääntäjä, ks. esim. Dannewitz Linder 2018.

⁵ Kaiken voi kyseenalaistaa: Andrew Chesterman antoi Helsingissä 30.9.2016 pidetyssä kääntäjänpäivässä kääntämisen opintoja aloittelevalle neuvon: ”Kyseenalaista kaikki!” Vaikka kyseessä oli kehoitus ja muotona *kyseenalaistaa*-verbin imperatiivi, *kyseenalaista*-kohta on mahdollista tulkita myös adjektiivimuodoksi ja siten ottavan piilotetusti kantaa käännöstieteellisen tiedon varmuusasteeseen.

⁶ Snell-Hornby (1988: 131–132) mainitsi kehityksen jarruiksi itse asiassa kolme seikkaa: ensiksikin soveltumattomat käsitteet, kuten dikotomiat ja laatikkomaiset luokittelut, toiseksi kääntämisen luonnetta koskevat erilaiset ennakkoluulot ja kolmanneksi piintyneet käsitykset, kuten ekvivalenttiuteen tai sanakirjavastineisiin kiintymisen. Snell-Hornby (mp.) katsoi ongel-

tuntee ne – seepra ei pääse raidoistaan (ks. esim. Jean-René Ladmiraalin 2004-artikkeli, jossa hän tarkastelee kahtatoista, oman kuvauksensa mukaan drastista erottelua ja dikotomiaa). Niiden olemassaoloa ei voi myöskään selittää pois sillä, että jatkumot olisivat tulleet vastakkainasettelujen tilalle, sillä jos jatkumoiden päihin sijoitetaan kuitenkin vastakkaiset ilmiöt, kuten kotouttaminen ja vieraannuttaminen, eikä jatkumolle tuoda jotain näiden välimuotoa, asteikko on siltikin vain kahtalainen vaihtoehtoina esimerkiksi täysin/enemmän/vähemmän/ei lainkaan kotouttava tai vieraannuttava.

Semiotiikka on tieteenala, jossa Snell-Hornbyn kritisoimat kahtiajaot ja binaariset luokittelut elävät, tai ne elävät ainakin lotmanilaisessa kulttuurisemiotiikassa. Juri Lotmanin (1990: 131) mukaan ymmärrämme kulttuurin kulttuuriksi nimittäin vasta sitten, kun tiedämme, mikä ei ole kulttuuria eli on ei-kulttuuria: mikä on minun omaa kulttuuriani ja mikä taas toiseen kuuluvaa, mikä on turvallista ja mikä taas vihamielistä, mikä on järjestäytynyttä tai kaoottista tai mikä asettuu sisäpuolelle ja mikä taas ulkopuolelle.

Kääntämistäkin kannattaa hetkeksi lähestyä rajankäynti- ja problematisointimielessä ja tarkastella sen ilmiöitä negation, *ei-kääntämisen*, avulla ja käännöstiedettä vastaavasti *ei-käännöstieteen* avulla. Jos emme nimittäin tunnista tai halua tunnistaa ei-kääntämistä ja ei-käännöstiedettä edes mahdollisuutena, kaikki muuttuu yhtäkkiä kääntämiseksi ja käännöstieteksi: sellainen ajatuskulku ei palvele ketään eikä ole tarkoituksenmukaista.

Ajatteluamme (ja sen implisiittisiä rajoja) saattavat valaista seuraavat pohdinnat, joilla ei pyritä luomaan (turhia) lisäjaotteluja, vaan osoittamalla *implisiittisten dikotomioiden* olemassaolo näyttämään, mitä ajatusten loppuunvieminen voi paljastaa:

- Jos on olemassa varsinaista kääntämistä, toisin sanoen sitä, mitä Roman Jakobson ([1959] 1966: 233) kutsui nimellä interlingvaalinen eli kieltenvälinen kääntäminen, *translation proper*, mitä on sen ulkopuolelle jäävä ei-varsinainen eli muu kääntäminen vai onko se jo ei-kääntämistä?
- Ovatko lokalisaatio, av-kääntäminen tai kielensisäinen kääntäminen, kuten sanelutekstitys, kääntämisen epäprototyyppisinä muotoina ei-kääntämistä ja millä perustein? Mikä on kääntämisen eri muotojen pienin yhteinen nimittäjä?
- Mitä kääntäminen on suhteessa kääntämättä jättämiseen tai ammattikäntäminen suhteessa ei-professionaaliseen käännöstoimintaan?
- Jos on vähemmistökielille kääntämistä, miksi emme puhu enemmistökielille kääntämisestä; vähemmistöhän on olemassa vain, jos on ensin osoittaa enemmistö?

Kaikki kääntämiseen liitettävä ei ole kuitenkaan palautettavissa vastakohtaisuuksiin, vaikka edellä esitetyn pohjalta niin voisi arvella. Voi miettiä esimer-

---

malliseksi myös sen, ettei tutkita käännösprosessia tai huomata, että kääntäminen on laadun asia. Laatuksymyksiin hän taas liitti sekä käännöskritiikin että kääntäjien ja käännöstutkijoiden professionaalisen koulutuksen tason.

kiksi kääntämisen *trikotomioita*, kuten Jakobsonin kolmijakoa kielensisäinen, kieltenvälinen ja eri merkkijärjestelmien välinen kääntäminen, tai koulutuksen, käytännön ja tutkimuksen kolmikkoa, tai sitä, että jokaisella käännöksellä on viestinnällinen oikeutuksensa ja syynsä tai eriasteisesti ei ole. On (1) käännöksiä, joita tarvitaan vastaanottajilta puuttuvan (riittävän) kielitaidon vuoksi, (2) käännöksiä, joita kukaan ei lue tai joiden kohderyhmä on rajallinen (EU-käännökset), ja (3) käännöksiä, joita tarvitaan ensisijaisesti muista kuin viestintäsyistä tai viestintäsyyst ovat välillisiä, kuten jonkin vähemmistökielen elvyttämiseksi tehdyt käännökset. Kääntämisen voi senkin asettaa erilaiseen kehikoon. Snell-Hornby (1988: 36) totesi 30 vuotta sitten, että vaikka klassinen kieltä ja kääntämistä yhdistelevä tutkimus tarkastelee syvällisesti pieniä yksiköitä, kuten sanoja, käännöstieteellisessä tarkastelussa yksittäisten kohtien painoarvo määräytyy vasta suurten yhteyksien – tekstin, tilanteen ja kulttuurin luoman verkoston – perusteella. Mikrotasoa ei näin ollen voi erottaa makrotasosta, mutta kuten havaitsemme, olemme ilmiötä kuvataksemme huomaamattamme palanneet binaaristen erottelujen, tässä mikro- ja makrotason, ääreen.

3 KÄÄNNÖKSILLÄ HUMANISTISIA HYVEITÄ JA ARVOJA TOTEUTTAMAAN

Tässä luvussa siirrytään tarkastelemaan kääntämisen, käännösten ja myös tutkimuksen hintaa. Mielessä kannattaa pitää paitsi edellisen luvun aihe, alamme paradoksit ja paradoksisten ilmiöiden suhteellisuus, myös se, miten ja mitä Eugene A. Nida ja Charles R. Taber ([1969] 1982: 1) vastasivat vanhaan kysymykseen käännöksen oikeellisuudesta. He nimittäin vastasivat kysymykseen, onko jokin käännös oikea, vastakysymyksellä: oikea *kenen kannalta*? Samanlaisen näkökulmakysymyksen voi esittää, kun tarkastellaan hintaa ja sen olemusta: kenen hinnasta ja minkä hinnasta puhutaan ja lisäksi, kuka maksaa – yleensä ja viime kädessä? Vastaavasti voi pohtia, kuten jo edellisessä luvussa, mikä ei ole käännöstä tai kääntämistä sekä sitä, mitä ei ole käännetty ja onko silläkin hintansa. Oman näkökulmansa tähän osin retoristen kysymysten sarjaan tuo kilpailutusten maailmassa eli Kääntämisen Hulluilla Päivillä myös se, mistä maksetaan: onko se (hieman kryptisesti ilmaisten) aina sama kuin se, mistä oltaisiin valmiita maksamaan?

3.1 Hintaa ja arvopohja kohdalleen

Kaunasissa Liettuassa vuonna 2017 pidetyn semiotiikan 13. maailmankongressin yhtenä sektioteemana oli humanismi ja humanistit ilman rajoja. Sektion⁷

---

⁷ Humanism and Humanists without Borders: Concepts, Modalities, and Metaphors of *Cross*, *Inter*, *Multi* and *Trans* in the World of Signs. Moderaattorit: Pirjo Kukkonen ja Ritva Hartama-Heinonen.

esittelytekstissä (IASS-AIS 2017: 79) lueteltiin ihmiskunnalle, humanismille ja hyvälle elämälle keskeisiä piirteitä, kuten vapaus, harmonia, hiljaisuus, rohkeus, kärsivällisyys, sitkeys, rakkaus, kauneus, uteliaisuus, totuus ja viisaus, ja kysyttiin, onko odotettavissa humanististen hyveiden ja arvojen renessanssi. Tarkasteltavaksi tarjottuja arvoja oli monta, ja niihin voi lisätä vapauden, veljeyden ja tasa-arvon klassisen kolmikon. Näistä erityisesti tasa-arvo on tämän artikkelin kannalta olennainen. Itsenäisyytemme 100-vuotisjuhlavuoden yhteydessä sen mainittiin olevan demokratian ohella Suomen vahvuuksia (ks. juhlavuoden loppuraportti, <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161081>). Artikkelini nostaa yllättäen yhdeksi arvoksi myös hyvän tahdon eli pyrkimyksen toimia oikein ja arvoperustan mukaisesti.

Kääntämisellä ja käännöksillä vaalitaan kulloisenkin kohderyhmän kielellisiä ja kulttuurisia oikeuksia, jotka ovat myös keskeisiä ihmisoikeuksia. Suomessa nämä oikeudet, jotka heijastavat yhteiskuntamme arvoja, on kirjattu perustuslakiin osana perusoikeuksia. Niillä taataan suomen ja ruotsin tasavertaisuus ja kansalaisten kielellinen tasa-arvo, ja myös saame, romani ja viittomakieli mainitaan laissa. (*Suomen perustuslaki* 731/1999, 2 luku – Perusoikeudet, 17 § – 1 Oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin.) Hyvää tahtoa siis on.

Tilanne voidaan tulkita kuitenkin nationalistiseksi: asettaahan se *minun* kieleni ja minun kulttuurini *jonkun toisen* kieltä ja kulttuuria vastaan, ehkä niiden edelle ja lisäksi aikana, jolloin monikulttuurisuutta tulee edistää. Suomen *kielilaki* (423/2003, § 32) kertoo kuitenkin karun totuuden: valtio ja kunnalliset viranomaiset tiedottavat suomeksi ja ruotsiksi, mikäli kunta on kaksikielinen, ja ministeriöiden tehtävänä on huolehtia, että kansalliskielillä annetaan ”yksilön hengen, terveyden ja turvallisuuden sekä omaisuuden ja ympäristön kannalta oleellinen tieto”, ei siis enempää. Laki asettaa tällä tavoin velvoittavat minimirajat, mutta voi kysyä, paljonko resursseja ja halua on kääntää yli olennaisen tiedon takaavan tekstiminimin.⁸ Näin on luotu implisiittisesti kääntämisen ja kääntämättä jättämisen kahtalainen toimintamalli sekä annettu aiheutta päätelmään, että se mitä ei ole tarjolla käännettynä, on epäolennaista tietoa. Hyvää tahtoa ja pyrkimystä kielelliseen yhdenvertaisuuteen ei voi kuitenkaan kieltää.

---

⁸ Julkisella puolella (valtioneuvosto, eduskunta, KELA ja muut viranomaiset sekä kuntasektori) arvioitiin kesällä 2017 työskennelleen 173 ruotsinkääntäjää (Petrell 2019). Valtioneuvoston käännös- ja kielipalveluissa käännetään vuosittain 60 000–90 000 sivua, joista ruotsiin 60 ja englantiin 30 prosenttia (Petrell 2015); ruotsin yksikössä käännetään vuosittain 50 000–80 000 sivua (Petrell 2019). *Valtioneuvoston kanslian tilinpäätös 2018* (2019: 44) antaa tarkemman erittelyn kanslian käännöstoimialasta: käännösten kokonaissivumäärä oli 83 333 sivua vuonna 2016, 96 147 sivua vuonna 2017 ja 112 881 sivua vuonna 2018; näistä ruotsin käännösten osuus oli vastaavina vuosina 61 279 sivua (73,5 %), 71 913 sivua (75 %) ja 88 185 sivua (78 %). Vertailukohteen saamiseksi: Helsingin yliopiston kielipalveluissa (Helsingin yliopiston kielikeskus) käännettiin vuonna 2018 virallisesti kaksikielisen yliopiston omien yksiköiden tekstejä 8 696 sivua, joista 3 911 sivua ruotsiin, 4 720 sivua englantiin ja 65 sivua muihin kieliin (eri lähtökielten osuuksia ei ilmoitettu); pääosin englanninkielisille teksteille tehtyjä kielentarkastuksia oli samana vuonna 53 385 sivua.

Tasa-arvoiseen kohteluun kuuluu paitsi (1) oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin, (2) oikeus saada tietoa ja siten osallistua ja vaikuttaa. Tiedon saaminen ei ole silti minkään arvoista, jos ei ymmärrä sitä, mistä tiedotetaan. Mukaan täytyy ottaa (3) oikeus ymmärtää. Kun hallintolakimme edellyttää viranomaisilta hyvää kielenkäyttöä ja samanlainen määräys sisältyy myös Ruotsin kielilakiin, voi katsoa, että virkakielen ymmärrettävyys on tärkeä arvo kummassakin maassa:

2 Luku — Hyvän hallinnon perusteet

9 § — Hyvän kielenkäytön vaatimus

Viranomaisen on käytettävä asiallista, selkeää ja ymmärrettävää kieltä.
(Hallintolaki 434/2003)

Språkanvändningen i offentlig verksamhet

Språket i offentlig verksamhet ska vara vårdat, enkelt och begripligt.
(Språklagen 2009:600, § 11)

Ruotsissa selkeän virkakielen hyväksi on tehty työtä pitkään, jo 1960–1970-luvulta alkaen. Kuten seuraavassa todetaan, kyse on viime kädessä demokratiasta, sillä viranomaistekstien tulee olla saavutettavaa ja ymmärrettävää:

Klarspråk är myndighetstexter skrivna på ett vårdat, enkelt och begripligt språk. *Det handlar ytterst om demokrati: att alla ska ha tillgång till och rätt att förstå vad som står i texter som skrivs av myndigheterna.* (<http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/klarsprak.html> [luettu 2.8.2019]; kursivoinnit lisätty.)

Viranomaisten on siis jo alun alkaen käännettävä viestinsä kielensisäisesti kohderyhmälle sopiviksi.

Hyvä virkakieli on jo itsessään arvovalinta, sillä se lisää demokratiaa. Taloudellisia seikkojakaan ei voi unohtaa, ja kaikki hyötyvät tavalla tai toisella, kuten seuraava sitaattikoonti (Suomi) ja lainaus (Ruotsi) osoittavat:

Hyvä virkakieli

- edistää demokratian toteutumista, hallinnon avoimuutta ja palvelujen saavutettavuutta
  - tekee viranomaisen työstä tehokkaampaa
  - säästää asiakkaiden vaivaa
  - vahvistaa asiakkaiden oikeusturvaa
  - tuottaa myönteisiä taloudellisia vaikutuksia
- (https://www.kotus.fi/files/4812/Hyvan_virkakielen_toimintaohjelma.pdf [luettu 2.8.2019].)

Why plain language?

- increases the trust between citizens and authorities
  - leads to democratisation and better legal rights
  - makes work more fun and effective
  - saves time and money
  - is stated in the law.
- (<http://www.sprakochfolkminnen.se/sprak/klarsprak/in-english.html> [luettu 2.8.2019].)

Vaikka kielenkäytön selkeys on oikeusturvan kannalta tärkeä, viranomaistyö tehostuu samalla, siis maksaa vähemmän, ja vaikka hyvä virkakieli maksaa – sillä on siis hintansa –, siihen panostaminen kannattaa ajan oloon. Sekä Suomessa

että Ruotsissa on osin samanlaiset painotukset. Ruotsin perusteluissa raha eli säästöt tulevat lopussa, rahan edelle menee motiiveissa muun muassa työn hauskemaksi tekeminen, jotain, jota ei ehkä odottaisi viranomaisten kieleltä.

Sitä, miten Ruotsissa on toimittu, valaissee seuraava esimerkki. Suomen kielestä tuli vuonna 2010 yksi Ruotsin viidestä kansallisesta vähemmistökielestä (Laki kansallisista vähemmistöistä ja vähemmistökielistä 2009). Muutama vuosi sen jälkeen selvitettiin, miten suomenkielistä aineistoa oli alkanut tulla verkkoon (Wallenius 2012). Ensimmäisiä huomioita oli se, että suomen kielen hallintoalueen kuntien sivustoilta oli usein linkki Google-kääntäjään. Siinä vaiheessa saattoi miettiä ruotsia taitamattomien tai ruotsia huonosti taitavien kohdalla, eli käännösohjelman varaan joutumista. Tilanne muuttui kuitenkin nopeasti, ja aitoja käännöstekstejä alkoi tulla sivustoille. Uusimman, lokakuussa 2018 julkaistun tutkimuksen mukaan (ISOF 2018: 9) kuntien suomenkielisten verkkosivustojen määrä kasvoi 40:stä 117:ään vuosina 2012–2017, mikä on suuri muutos ja osoittaa muutakin kuin pelkkää hyvää tahtoa, erityisesti kun otetaan huomioon, että suomenkielisen hallintoalueen kuntamäärä kasvoi samana aikana 40:stä 50:een.

Konekääntäminen voi olla tulevaisuuden ratkaisu, mutta jo nyt siihen asetetaan suuria odotuksia. Tietokonelingvistiikan emeritaprofessori Anna Sågvall Hein toteaa nykytilanteesta, että jos tarvitaan vain jonkinlainen käsitys jonkin asiatekstin sisällöstä, esimerkiksi Googlen tarjoamat käännöspalvelut ovat täysin riittäviä, kun taas julkaistavaksi aiotut tekstit vaativat jälkieditoinnin (2018: 23; kursivointi lisätty):

Maskinell översättning höjer kvaliteten

Maskinell översättning kan ha olika syften. Om det bara handlar om att snabbt ge ett hum om vad en text handlar om, s.k. *gisting*, då är de översättningstjänster som t.ex. Google erbjuder fullt tillräckliga. Om det å andra sidan handlar om att producera översättningar som ska kunna publiceras, så är kraven högre. Då måste man förutsätta mänsklig granskning och korrigering, s.k. *postredigering*. För denna uppgift krävs kompetenta språkspecialister med ämneskunskap.

Sågvall Heinin näkemys on todella optimistinen ja välittää samalla kuvan, jolle ei ole katetta kaikkien kieliparien, jos minkään, kohdalla, ei ole ainakaan vielä. Seuraavassa on ote ”täysin riittävästä”, aika sujuvasta ja vieläpä ilmaisesta Google-suomennoksesta, jonka opiskelija joutui jälkieditoimisen asemesta kääntämään kokonaan uudelleen: ”Toivoa on, että lähitulevaisuudessa on pian syöpää aiheuttavia huumeita.” Vain maailmantieto pelastaa, ja onneksi pelastaa, lukijan uskomasta ”jonkinlaisen käsityksen” antavaan konekäännökseen.

3.2 Kääntäminen ja käännökset – arvopohjaista kielenkäyttöä

Kaikki viestintä on kääntämistä eri muodoissaan. Tämä tietysti edellyttää, että hyväksymme kääntämisen laajimman, semioottisen tulkinnan. Käännämme

ajatuksiamme merkkijärjestelmien välillä, muokkaamme sanallistamisiämme kielensisäisesti kääntäen tai tuomme ne saataville muilla kielillä kieltenvälisellä kääntämisellä. Edellä alaluvussa 3.1 mainittuja oikeuksia voi tarkastella kääntämisen kannalta ja huomata, miten kääntäjät tuottavat kääntämiseen ja käännöksiin perustuvaa tasa-arvoa:

Oikeus omaan kieleen ja kulttuuriin

Kääntämällä puolustetaan kohderyhmän kielellisiä ja kulttuurisia oikeuksia. Voi kuitenkin pohtia, voivatko kääntäminen ja käännökset oikeuksien edistämisen asemesta tai sen ohella myös uhata kohdekulttuuria tai tuottaa eriarvoisuutta.

Oikeus saada tietoa (lähtötekstistä)

Kääntämällä varmistetaan tiedon saatavuus, saavutettavuus ja kaikenlaisen (lähtö- kielellä ja lähtötekstissä olevan) tiedon leviäminen, oli kyse sitten faktasta tai fiktioista.

Oikeus ymmärtää ja oikeus tulla ymmärretyksi (kielellis-kulttuurinen, yhteiskunnallinen ja referentiaalinen ymmärrettävyys)

Tietoisilla käännösvalinnoilla edistetään niin kielellistä, kulttuurista kuin sisällöllistä ymmärrettävyyttä, oli kyse sitten viranomaisen tai muiden teksteistä, ja tataan osallistumismahdollisuus.

Mainittujen oikeuksien toteutumisen pitäisi olla itsestäänselvyys, siis enemmän kuin demokratiaa tai pelkkää hyvää tahtoa. Käännättäjille niiden tulisi olla ehdottomia arvoja.

4 ARVOISTA TEKUIHIN

4.1 Hintatieto(isuutt)a: arvoton aika – armoton aika?

Arvoista puhuminen voi kuulostaa idealismilta, sillä kääntämisen maailma tar koittaa kääntäjälle armottomia lukuja ja normipäiviä tai normivuosia: 2 500 uutta sanaa päivässä (kielipalveluala); vähintään 1 000 sivua vuodessa (valtionhallinto); 6 sivua valmista käännöstä päivässä (kuntasektori); 8–10 sivua valmista käännöstä päivässä (yksityinen sektori). Määrällisiä tuottavuusodotuksia ja -lukuja on muitakin, aina sen mukaan keneltä tai miltä taholta tietoa hakee.⁹ Pelkkä kääntäminen ei riitä, vaan on tehtävä myös muuta, kuten pidettävä yllä

---

⁹ Valtioneuvoston käännösyksikössä on käännetty vuosittain 25 000 sivua (vrt. alaviite 8 edellä), kääntäjinä 20 vakinaista ja 30 freelanceria. Jokainen siis kääntää keskimäärin 500 sivua. (Gref & Nyberg 2013.)

käännösmuisteja ja termipankkeja, tarkistettava toisten tekstejä ja lisäksi käännettävä yhä nopeammin, jotta varmistaisi toimeentulonsa. Kun kysyin eräältä, siinä vaiheessa alan jo jättäneeltä av-kääntäjältä nopeudesta ja sen kehittymisestä, hän kertoi kääntäneensä uransa lopussa kolme kertaa nopeammin kuin alussa, ilman että tehokkuudenlisäys olisi näkynyt palkassa lainkaan samassa suhteessa.

Hintakysymyksissä kannattaa pitää mielessä arvot, sillä niistähän ja niiden mukaisesti viime kädessä maksetaan. Ne asettavat käännöksille hintarajat ja kertovat, mistä ollaan valmiita maksamaan, oli kyseessä julkinen tai yksityinen sektori. Ei makseta siis vain merkeistä, sanoista, sivuista tai työtunneista, vaikka ensi katsomalta niin näyttää (asiatekstinkääntäjien tulotasotutkimuksesta ja palkkioperusteista ks. Wivolin 2019). Käännös heijastaa toimeksiantajan arvoja ja prioriteetteja ja toteuttaa niitä. Niistä maksetaan. Silloin saa arvojaan vastaavaa, joskus ehkä arvotontakin laatua.

Kääntämisen hintaa ovat myös huonolaatuiset käännökset; niistä maksaa toimeksiantaja, mutta hänen lisäkseen käännöstä tarvitseva kohderyhmä ja sitten ehkä vielä koko kääntäjäkunta. Säädoskäännöksiä ja valtionhallinnon tekstejä laaditaan kiireessä, eivätkä viranomaistekstejä kääntävät aina ymmärrä substanssia riittävästi, mikä pidentää valmisteluun ja käsittelyyn kuluva aikaa. Ne ruotsinkieliset, jotka voivat, alkavat lukea suomenkielisiä ohjeita ja lomakkeita, kun ruotsinkielisistä ei välttämättä saa selvää.

Hintaa ovat tietysti todelliset kulut. Oikeudenkäyntiasiakirjoja käännetään harvinaisillekin kielille, vaikka muutoksenhakija saattaa olla lukutaidoton. Veronmaksaja reagoisi tähän varmaan kielteisesti, mutta näin toimii demokratia ja näin vaalitaan keskeisiä arvoja. Lisäksi joku kääntäjä saa työtä, vaikka tuotosta ei lukisi kukaan.

Yhteiskunnan pitää olla valmis sitoutumaan kielellisen yhdenvertaisuuden edistämiseen ja maksamaan siitä. Todellisuus on kuitenkin toinen ja kertoo kääntämisen hinnasta kahdesta näkökulmasta: yhtäältä kustannusten kannalta, toisaalta siltä, kuka viime kädessä saattaa muuttua maksajaksi, mutta eri tavalla. Seuraavassa on ote kuuden vuoden takaisesta uutisesta (Stagnäs 2013: 1), tilanteesta, jossa välillisiksi maksajiksi saattavat joutua terveystalvot tarvitsevat:

Alla journaler översätts inte

Att få alla sjukjournaler på svenska skulle kräva 125 översättare till.

Den som vill ha sin sjukjournal på svenska måste begära det. Den som inte gör det får den vanligen på finska. Centralsjukhuset har inte ambitionen att översätta allas epikriser. Till det behövs 125 översättare till utöver de 15 som sjukhuset har i dag.

Direktör Göran Honga säger att sjukhuset hellre anställer läkare och sjukskötare. – –

Uutinen jatkuu: todetaan, että Vaasan keskussairaala palkkaa mieluummin 125 lääkäriä ja hoitajaa kuin 125 uutta kääntäjää – sen kääntäjämäärän, joka tarvittaisiin kaikkien potilaskertomusten ja hoitoyhteenvetojen ruotsintamiseen (mas. 4).¹⁰ Käännöksen saa kuitenkin aina pyynnöstä; se on asiakkaan oikeus. Tilanne tulkitaan kuitenkin parhain päin: tekstien suomenkielisyys (eli se että niitä ei kirjoiteta asiakkaan äidinkielellä, ruotsiksi) edistää potilasturvallisuutta, sillä suomenkieliset lääkärit eivät myöhemmässä vaiheessa ehkä ymmärtäisi papereita, jos ne olisivat ruotsin kielellä. Resursseja ei myöskään haluta laittaa siihen, että aineistoa ruotsinnettaisiin suomea osaaville. Se mikä jää huomaamatta on, että ruotsinnosta haluavan on erikseen pyydettävä se, mitä hänen tulisi saada ilman eri pyyntöä. Kuinka moni tyytyy silloin suomenkieliseen kertomukseen eikä käy vaatimaan, senkin uhalla ettei saa sairaudestaan tietoa äidinkielellään. Asiakastyytyväisyydelle, kuten rauhalliselle mielellekin, on vaikea laskea hintaa. Niiden puutteen maksaa palvelujen käyttäjä, vaikka siinä ei liiku raha.

Sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluiden uudistamisesta käyty keskustelu on nostanut viime aikoina useaan otteeseen esille sen, miten tärkeää on saada käyttää omaa kieltään. Susanna Ginman katsoo *Hufvudstadsbladetin* pääkirjoituksessa 8.10.2018, että poliittisella tahdolla on suuri merkitys: pelkkä lainsäädäntö, kuten perustuslaki tai kielilaki, eivät riitä kaksikielisuuden säilyttämiseen. Tämä kertoo tilanteen ristiriitaisuudesta ja paradoksisuudestakin, koska ruotsin osalta kielelliset oikeudet eivät toteudu odotetussa määrin, eikä kyse ole pelkästään käännöksillä luotavasta tasa-arvosta. On kyllä hyvää tahtoa, mutta ei tilannetta muuttaviin tekoihin johtavaa poliittista tahtoa. Ginman (mp.) viittaa kieliasianneuvos Corinna Tammenmaahan, joka on todennut, että kansalaisoikeuksien toteutuminen edellyttää kielellisten oikeuksien toteutumista. Kyse ei siis ole erillisistä ja irrallisista perusoikeuksista, vaan kiinteästi toisiinsa nivoutuvista ja toisiaan edellyttävistä ja täydentävistä oikeuksista.

4.2 Todellisuudentuntua: kielilaki ja käytäntö kohtaavat

Kielilain mukaan

[v]altioneuvosto antaa vaalikausittain eduskunnalle kertomuksen kielilainsäädännön soveltamisesta ja kielellisten oikeuksien toteutumisesta sekä tarpeen mukaan muistakin kielioloista. Kertomuksessa käsitellään suomen ja ruotsin kielen lisäksi ainakin saamen kieltä, romanikieltä ja viittomakieltä. (Kielilaki § 37 Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta, 17.1.2014/18.)

Kertomuksia on julkaistu tähän mennessä neljä: vuosina 2006, 2009, 2013 ja 2017. Hakemalla kertomusten sähköisistä versioista (VK 2006, VK 2009, VK

¹⁰ Prioriteettirinnastus ontuu, koska 125 kääntäjän palkkakuluilla tuskin pystytään palkkaamaan samaa määrää lääkäreitä ja sairaanhoitajia.

2013 ja HK 2017) kääntämiseen liittyviä mainintoja saa alustavan kuvan siitä, miten muun muassa *käännöstyö, kääntäminen, käännökset* ja *kääntäjä* esiintyvät kertomusteksteissä. Yhteenveto *käänn-* ja *käänt-*alkuisten sanojen hauista ja määrästä on taulukossa 1:

Taulukko 1: *käänn-* ja *käänt-*esiintymät hallituksen kielilainsäädännön soveltamista koskevissa kertomuksissa 2006–2017.

	VK 2006 (88 s.)	VK 2009 (95 s.)	VK 2013 (134 s.)	HK 2017 (152 s.)
Kansalliskieliä koskevat	13	28	34	15
Selkeästi muita kieliä koskevat	16	10	32	19
Sanaesiintymiä yhteensä	29	38	66	34

Koonnista näkyy, että kertomuksissa viitataan kääntämiseen ja pelkillä sanaesiintymillä mitaten kertomus kertomukselta alkuvaiheessa enenevässä määrin, samalla kun myös kertomusten sivumäärä on kasvanut. Saameen, romani- kieleen ja viittomakieleen sekä maahanmuuttajakieliin liittyvä kääntäminen jää seuraavan katsaukseni ulkopuolelle, samoin tulkkaus kokonaisuudessaan, koska olen rajannut artikkelini aihepiirin kansalliskieliin ja kääntämiseen. Taulukosta käy kuitenkin ilmi, että muitten kuin kansalliskielten kääntämistä koskevat maininnat ovat hienoisesti lisääntyneet. Kattavan kuvan saamiseksi kertomukset tulee tietysti lukea kokonaisuudessaan ja maininnat laajemmassa tekstiyhteydessään, mutta jo pelkkä sanahaku antaa osviittaa siitä, mikä tilanne on kääntämisen osalta ja miten siihen on mahdollisesti voitu vaikuttaa runsaan vuosikymmenen kuluessa.

Olen luokitellut kansalliskielten tilanteesta kertovat maininnat sisällöllisesti kohteensa mukaan neljään eri ryhmään: (1) kielilainsäädännön asettamat kääntämisvelvoitteet, (2) käännöstoiminnan järjestäminen, (3) yhteistyön puute ja (4) myönteiset kehityspiirteet. Luonnehdin seuraavassa mainintoja ryhmittäin hakematta tukea kulloistenkin esiintymien määrästä: aineiston vähäisyyden vuoksi kvantitatiivinen tarkastelu ei ole perusteltua yllä olevaa taulukkoa lukuun ottamatta.

Maininnat voi sisällöllisesti jaotella ensinnäkin kohtiin, joissa viitataan ole-massa olevaan kielilainsäädäntöön ja sen velvoitteisiin, kuten siihen, milloin on oikeus saada suomen-, ruotsin- tai muunkielinen käännös tai milloin viran- omaisen on oma-aloitteisesti käännettävä tai käännettävä asiakirjat. Huomio- ta saa myös se, milloin ei tarvitse kääntää.

Toisena ovat kohdat, joissa kerrotaan käännöstoiminnan järjestämisestä ja siinä havaituista puutteista, toisin sanoen siitä, että kielellistä yhdenvertaisuutta ei ole voitu toteuttaa selkeästä tarpeesta ja oikeudesta huolimatta. Syiksi maini- taan esimerkiksi säännösten tulkinnanvaraisuus, ministeriöiden oma harkin-

nanvara ja tietojärjestelmiin liittyvät seikat. Syitä on myös se, että ei ole riittävästi resursseja, jolloin esimerkiksi muut kuin kääntäjät tekevät käännöstöitä omien tehtäviensä ohella tai lausuntopyynnön saanut joutuu käännättämään lausunnon kohteena olevan mietinnön; myös käännöspalvelujen hankintaan varatut määrärahat ovat rajallisia. Vaikka resursseja olisikin saatu, päteviä kääntäjiä ei välttämättä ole tarjolla. Lisäksi on jatkuva kiire, jolloin on vaara, että kaikkea ei käännetä tai että käännökset eivät valmistu ajoissa. Joissakin tapauksissa myöhästymiset ovat johtaneet lainvalmistelutyön hidastumiseen tai oikeusistuinten käsittelyaikojen pitenemiseen. Muita aloja, joihin liittyvää kääntämistä käsitellään, ovat maatalouden kanssa tekemisissä olevat tai vaaratiedottamisesta vastaavat viranomaiset sekä erityisesti terveydenhuolto, jossa toistuvana aiheena on potilasasiakirjojen kääntäminen (vrt. Vaasan tilanne edellä alaluvussa 4.1). Osaselityksenä on tarjottu myös hallinnon kaksikielisyyden vähenemistä, jolloin käännöspalveluja tarvitaan enemmän; käännöspalvelujen tarpeen muutokset taas pitäisi osata ennakoida. Myös kanteluista oikeusasiamiehelle mainittiin. Silloinkin kun ruotsinnoksia on tarjolla, niiden laatu voi olla heikko. Aineistossa oli myös muutama maininta siitä, miten kaksikielisissä kunnissa, joissa enemmistö on ruotsinkielinen, asiakirjoja ei välttämättä ole saatavilla vähemmistön kielellä eli suomeksi. Puutteen todettiin myös se, ettei korkeimpien oikeusasteiden ennakkotapauksia ole saatavilla ruotsiksi. Voisi ajatella, että kääntämättömyys tavallaan kumuloituu ja syntyy kääntämättä jättämisestä johtuvaa käännösvelkaa (vrt. rakennusten tai tiestön korjausvelka).

Kolmantena voi mainita kohdat, joista heijastuu yhteistyön puute: käännöskustannuksia olisi voitava jakaa ja hyödyntää jo olemassa olevia käännöksiä. Tähän liittyy se, että kokonaiskustannukset kasvavat, kun ruotsinkielistä aineistoa ei aina ole ollut valtakunnallisesti käytettävissä, jolloin alue- ja paikallistasolla, kuten kunnissa, käännetään samoja tekstejä, tai kun käräjäoikeudet eivät ole tehneet yhteistyötä kääntämisen osalta, jolloin käännökset ovat lisäksi erilaisia. Joissakin tapauksissa ruotsinkielisen aineiston puutetta on paikattu itse laatimalla ohjeita tai kääntämällä suomenkielisiä ohjeita.

Kaikki kääntämiseen liittyvät maininnat eivät ole kielteisiä. Neljäntenä ryhmänä ovat myönteisestä kehityksestä kertovat kohdat, kuten että on voitu lisätä määrärahoja ja rekrytoida lisää kääntäjiä tai aloittaa työehtosopimusten ruotsintaminen, mikä oli aiemmassa kertomuksessa todettu epäkohdaksi. Myönteisestä kehityksestä kertovat myös maininnat kielilain muutoksista, joilla on puututtu edellä mainittuun kaksikielisten kuntien tarpeeseen saada aineistot jo alun perin kaksikielisinä, jolloin niitä ei tarvitse kääntää kunnissa, mikä tarkoittaa säästöjä. Samalla laajennettiin kuntien velvollisuutta kääntää asiakirjojaan. Positiivisia ovat myös vuoden 2017 kertomuksessa mainitut valtioneuvoston omat toimet, jotka tähtäävät kielellisten oikeuksien tuntemiseen ja esimerkiksi kääntämistarpeiden tiedostamiseen – halutaan siis vaikuttaa virkamiesten

asenteisiin ja käänkösilmaſtoa ja -myönteisyyttä parantamalla edittää kielellisten oikeuksien toteutumista.

Huomionarvoista on ſe, että vaikka epäkohtia poistamaan tarkoitettut kertomusten toimenpide-ehdotukset eivät johdakaan nopeisiin muutoksiin ja ſamoihin ſeikkoihin ſaatetaan palata ſeuraavissa kertomuksissa, käännöſtyön keskeinen merkitys kielellisten oikeuksien takaaajana tunnustetaan. Kääntämistä on näin tehty näkyvämmäksi. Analyysi osoittaa kuitenkin paradoksin olemassaolon: yhteiskunnan arvoja heijastavat lainlaattijan pyrkimykset ja hyvä tahto ja niiden käytännön toteutus ja toteutukseen osoitetut resurssit eivät aina osu yksiin.

5 PÄÄTÄNTÄ

Artikkelini otsikossa on eſitetty kolme kysymystä kääntämisestä: kenen hinta, minkä hinta ja kuka maksaa? Tarkastelusta ilmenee, että vastaukset ovat osin palautettavissa rahaan ja sillä ſaataviin resursseihin. Jos käännetään, joku maksaa. Jos taas ei käännetä, joku maksaa ſilloinkin tavalla tai toisella, usein rahan tavoin konkreettisesti jonkin itselle kuuluvan oikeuden menettämisenä: hinnan kohteena ovatkin välillisesti kielelliset oikeudet ja niiden toteutuminen, eivät ſiis pelkäſtä työſuorituksesta eli kääntämisestä ſyntyneet kulut. Vaikka vaikuttaisi ſiltä, että kulloinenkin toimeksiantaja tai työnantaja on maksajana, maksajia voi todellisuudessa olla paljon muitakin, itse aſiassa kaikki osalliset, kääntäjä muiden muassa, ja koko yhteiskunta. Tarkastelusta heijastuu myös arvomaailman osuus, niin hyvässä kuin pahassa: mikä ſaa maksaa eli miſtä ollaan valmiita maksamaan. Tämä käy erityiſen hyvin ilmi kielilainsäädännön ſoveltamisesta tehdyistä ſelvitykſistä, joiden mukaan todellisuus ei vielä vastaa lainsäädännön osoittamaa tahtotilaa ja tavoitteita.

Paradokſeja – vastakohtaiſuuden ja yllätykselliſyyden ilmentymiä – riittää. Kääntämisen teorian paradokſit ovat oma lukunſa, kääntämisen käytännön omansa. Käänköſmaailman todellisuuden paradokſit vaikuttavat olevan oma lajinsa, sillä ne eivät välttämättä heijasta kääntämisen paradokſeja, vaan yhteiskunnan arvojen ja niiden toteutusmahdollisuuksien riſtiriitaa.

Kääntämisellä ja käännöksillä voidaan joka tapauksessa vaalia käännösten kohderyhmään kuuluvien kielellisiä oikeuksia ja huolehtia heidän oikeudestaan ſaada tietoa ja osallistua ſekä ymmärtää ja tulla ymmärretyksi omalla kielellään – kääntämiseen perustuvia ja käännöksillä edistettäviä hyveitä ja arvoja, joille ei ole hintalappua.

LÄHTEET

- DANNEWITZ LINDER, Mats 2018. Efterredigeringsens olika ansikten. *Facköversättaren* 2/2018, 10–12.
- GINMAN, Susanna 2018. När nöden är stor ska svenskan fungera. [Pääkirjoitus.] *Hufvudstadsbladet* 8.10.2018, 2.
- GREF, Anna & Diana NYBERG 2013. Översättningsminnet till stor hjälp – språkkänslan behövs ändå. *Språkbruk* 3/2013. Saatavissa: <https://www.sprakbruk.fi/-/oversattningsminnet-till-stor-hjalp-sprakkanslan-behovs-anda> [luettu 2.8.2019].
- Hallintolaki 434/2003. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434> [luettu 22.7.2019].
- HARTAMA-HEINONEN, Ritva 2018. Kunskapsluckor och intra- och interkulturella ingrepp i original och översättning. Teoksessa: Beatrice SILÉN, Anne HUHTALA, Hanna LEHTI-EKLUND, Jenny STENBERG-SIRÉN & Väinö SYRJÄLÄ (red), *Svenskan i Finland 17. Föredrag vid den sjuttonde sammankomsten för beskrivningen av svenskan i Finland, Helsingfors den 18–19 maj 2017*. Nordica Helsingiensia 53. Helsingfors: Helsingfors universitet. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/238351> [luettu 22.7.2019]. 18–31.
- HARTAMA-HEINONEN, Ritva & Marja KIVILEHTO 2018. Näkökulmien moninaisuutta? Esimerkkinä kääntämisen tutkimus ja kääntämisen opettaminen. *MikaEL – Kääntämisen ja tulkkausten tutkimuksen symposiumin verkkojulkaisu* 11. Toim. Ritva HARTAMA-HEINONEN, Marja KIVILEHTO, Minna KUMPULAINEN & Katja VUOKKO. Saatavissa: https://www.sktl.fi/@Bin/1596986/MikaEL11_Hartama-Heinonen_Kivilehto.pdf [luettu 15.9.2018]. 49–61.
- HELSINGIN YLIOPISTON KIELIKESKUS. *Vuosikertomus 2018*. Saatavissa: <https://blogs.helsinki.fi/kielikeskus-vuosikertomus2018/kielipalvelut-2018/> [luettu 2.8.2019].
- HK 2017 = *Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2017*. Hallituksen julkaisusarja 8/2017. Saatavissa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/160384> [luettu 13.10.2018].
- IASS-AIS 2017 = 13th IASS-AIS World Congress of Semiotics CROSS-INTER-MULTI-TRANS. *Program and Abstracts*. Kaunas, Lithuania, 26–30 June 2017. International Semiotics Institute. Kaunas University of Technology.
- ISOF 2018 = Institutet för språk och folkminnen 2018. *Kommunernas flerspråkiga information på internet*. Saatavissa: http://www.sprakochfolkminnen.se/download/18.79e5595e1665332c2431032/1539007528360/Kommunernas%20flerspr%C3%A5kiga%20information%20p%C3%A5%20internet_rapport_ISOF.pdf [luettu 13.10.2018].
- JAKOBSON, Roman [1959] 1966. On linguistic aspects of translation. Teoksessa: Reuben A. BROWER (ed.), *On Translation*. New York: Oxford University Press. 232–239.
- KARLSSON, Fred 2018. *Suomen kielet 1917–2017*. Lingsoft Language Library -julkaisuja nro 1/2017. 2. korjattu painos. Turku: Lingsoft Oy.
- Kielilaki 423/2003. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030423> [luettu 22.7.2019].
- LADMIRAL, Jean-René 2004. Dichotomies traductologiques. *La linguistique. Revue de la société internationale de linguistique fonctionnelle* vol. 40, fascicule 1, 25–49.
- Laki kansallisista vähemmistöistä ja vähemmistökielistä 2009. [Lag (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk. SFS nr: 2009:724. Utfärdad 2009-06-11.] Saatavissa: <https://www.sprakochfolkminnen.se/download/18.5e02b54a144bbda8e9b50c/1529494354099/Lag%20om%20nationella%20minoriteter%20och%20minoritetsspr%C3%A5k-finska.pdf> [luettu 13.10.2018].
- LINDQVIST, Yvonne 2005. *Högt och lågt i skönlitterär översättning till svenska*. Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 36. Uppsala: Hallgren & Fallgren.

- LOTMAN, Yuri M. 1990. *Universe of the Mind. A Semiotic Theory of Culture*. Trans. Ann SHUKMAN. Introduction by Umberto ECO. London & New York: I. B. Tauris & Co. Ltd.
- NIDA, Eugene A. & Charles R. TABER [1969] 1982. *The Theory and Practice of Translation*. Helps for translators prepared under the auspices of the United Bible Societies, Vol VIII. Second photomechanical reprint. Leiden: E. J. Brill.
- PETRELL, Katarina 2015. Nya vindar i statsrådets översättningsverksamhet. *Språkbruk* 3/2015. Saatavissa: <https://www.sprakbruk.fi/-/nya-vindar-i-statsradets-oversattningsverksamhet> [luettu 2.8.2019].
- 2019. Svensköversättarna inom förvaltningen – en överblick av läget. *Språkbruk* 1/2019. Saatavissa: <https://www.sprakbruk.fi/-/svenskoversattarna-inom-forvaltningen-en-overblick-av-laget> [luettu 2.8.2019].
- REISS, Katharina & Hans J. VERMEER 1986. *Mitä kääntäminen on. Teoriaa ja käytäntöä*. Lyhentäen suomennanut Pauli ROINILA. Helsinki: Gaudeamus. [Saksankielinen alkuteos: *Grundlegung einer allgemeinen Translationstheorie* 1984.]
- SAVORY, Theodore 1969. *The Art of Translation*. London: Jonathan Cape.
- SNELL-HORNBY, Mary 1988. *Translation Studies. An integrated approach*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Språklagen* (2009:600). SFS nr: 2009:600. Utfärdad 2009-05-28.
- STAGNÄS, Mayvor 2013. Alla journaler översätts inte. *Vasabladet* 27.8.2013, 1, 4.
- STEINER, George [1975] 1992. *After Babel. Aspects of Language and Translation*. Second edition. Oxford & New York: Oxford University Press.
- Suomen perustuslaki* 731/1999. Saatavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731> [luettu 22.7.2019].
- SÄGVALL HEIN, Anna 2018. Den maskinella översättningen ökar – översättaren behövs ändå. *Språkbruk* 1/2018, 20–24.
- TYMOCZKO, Maria 2006. Reconceptualizing translation theory: Integrating non-Western thought about translation. Teoksessa: Theo HERMANS (ed.), *Translating Others*, Volume I. Manchester, UK & Kinderhook, USA: St. Jerome Publishing. 13–32.
- WALLENIN, Katja 2012. *Suomen kielen hallintoaluekuntien suomenkielisten verkkosivujen tarkastelu*. Tukholma: Kielineuvosto, Kielen ja kansanperinteen tutkimuslaitos. Saatavissa: <http://www.sprakradet.se/15277> [luettu 4.2.2013].
- Valtioneuvoston kanslian tilinpäätös 2018. Toimintakertomus ja tilinpäätöslaskelmat*. Valtioneuvoston kanslian julkaisuja 2019:8. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. Saatavissa: http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161414/VNK_Tilinpäätös_2018.pdf [luettu 2.8.2019].
- WIVOLIN, Satu 2019. Asiatekstinkääntäjien ansiotasoa kartoitettiin alkuvuodesta. Saatavissa: <https://www.skitl.fi/?x18668=1986715> [luettu 2.8.2019].
- VK 2006 = *Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2006*. Saatavissa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/76081> [luettu 13.10.2018].
- VK 2009 = *Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2009*. Saatavissa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/76161> [luettu 13.10.2018].
- VK 2013 = *Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2013*. Saatavissa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/76482> [luettu 13.10.2018].